

เครือข่ายอนุรักษ์เทือกเขาตะนาวศรี

ตำบลตะนาวศรี อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี

สภาพทั่วไปของพื้นที่

พื้นที่บริเวณเทือกเขาตะนาวศรีเป็นพื้นที่เขตความมั่นคงของทหาร ทหารจะจัดสรรพื้นที่ให้ประชาชนได้อยู่อาศัย และมีเงื่อนไขห้ามรุกกล้าออกไปนอกพื้นที่ที่จัดสรรให้ เพราะเป็นเรื่องของความมั่นคงตามแนวชายแดนไทย-พม่า

ในยุคที่มีการทำสัมปทานเหมืองแร่ดีบุก จะมีคนอพยพเข้ามาเยอะมากเพื่อเข้ามาทำงานเป็นลูกจ้างในเหมือง ชาวบ้านที่นี้ย้ายมาจากหลายพื้นที่ไกลสุดก็มาจากจังหวัดตาก เมื่อหมดยุคของการทำสัมปทานเหมืองแร่ เหมืองแร่ก็ได้ปิดตัวเองลงแต่ลูกจ้างที่ทำเหมืองแร่ไม่ได้ย้ายถิ่นฐานออกไป ทว่าได้ลงหลักปักฐานจับจองที่ดินที่เคยอยู่อาศัยเป็นของตนเอง หากไม่นับกะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งนี้กว่าร้อยปีแล้ว ความผูกพันและรักถิ่นฐานจึงมีน้อยพอสมควรและมีเพียงไม่กี่หมู่บ้านเท่านั้นที่จรรู้สึกเช่นนี้ เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่ในพื้นที่แห่งนี้จะเป็นพวกที่อพยพมาจากพื้นที่อื่นแทบทั้งสิ้น

ในยุคเริ่มต้นของการประกอบอาชีพเมื่อเหมืองแร่ดีบุกปิดตัวเองลง ชาวบ้านจะประกอบอาชีพเกษตรกรรมหลากหลายประเภท ขึ้นอยู่กับลักษณะภูมิประเทศของการตั้งถิ่นฐานเป็นหลัก สามารถจำแนกออกตามลักษณะของกลุ่มน้ำ เป็น ดันน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ได้ดังนี้

- **ดันน้ำภาคี** ชาวบ้านส่วนใหญ่จะปลูกพืชตระกูลล้มลุก ไม่มีการปลูกพืชสวนสาเหตุเพราะอยู่ใกล้ลำภาชีและทหารไม่อนุญาตให้มีการรุกกล้าป่าต้นน้ำ พืชที่ปลูก เช่น บวบงู ถั่วฝักยาว
- **กลางน้ำ** เริ่มตั้งแต่หมู่บ้านห้วยแห้ง บ้านท่ามะขาม ชาวบ้านส่วนใหญ่จะปลูกพืชสวน อาทิ สวนขนุน สวนกล้วย สวนพุทธา ต่อมาพื้นที่บริเวณนี้ทั้งหมดได้เปลี่ยนมาปลูกมันสำปะหลัง เพราะมีราคาดี และพื้นดินบริเวณนี้เป็นดินประเภทดินทรายที่ไม่อุ้มน้ำ จึงไม่สามารถปลูกข้าวได้
- **ปลายน้ำ** แถวบ้านไผ่ฉนวน จะปลูกข้าวเป็นหลัก

ปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่า

ประมาณปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ชาวบ้านในพื้นที่ส่วนใหญ่เริ่มเปลี่ยนจากการปลูกพืชมันสำปะหลังเป็นการปลูกพืชสับปะรด การปลูกพืชจำพวกสับปะรดจำเป็นต้องใช้พื้นที่ขนาดใหญ่และโล่ง จึงเป็นสาเหตุให้ชาวบ้านต้องบุกรุกพื้นที่ป่า เพื่อแผ้วถางแปรสภาพผืนป่าบนภูเขาทั้งลูกเป็นไร่สับปะรด ซึ่งเป็นปัญหาที่เครือข่ายฯทำการแก้ไขเชิงกระบวนการกับชุมชนได้ลำบาก

จากนั้นก็เริ่มมีนายทุนจากภายนอก เช่น จากจังหวัดประจวบคีรีขันธ์เข้ามาซื้อที่ดินขนาดใหญ่เพื่อทำธุรกิจปลูกสับปะรด ต่อมาก็มีโรงงานสับปะรดขนาดใหญ่ผุดขึ้นอีกจำนวนหลายโรงงาน

ก่อเกิดกระบวนการงานอนุรักษ์

เริ่มต้นของการทำงานอนุรักษ์ในพื้นที่ เกิดจากการผลักดันของนางวิชา ช่างประดิษฐ์ นักพัฒนาอิสระ โดยในระยะเริ่มแรกที่ยังไม่ได้เกิดเป็นเครือข่ายตะนาวศรี กิจกรรมที่นางวิชาเข้าไปริเริ่มจะมุ่งเน้นไปที่การทำงานกระบวนการกับทางกลุ่มเยาวชนในพื้นที่บ้านโป่งกระทิง มากกว่าที่จะทำกับผู้ใหญ่ เพราะช่วงนั้นชาวบ้านยังไม่มี ความสนใจเรื่องงานอนุรักษ์ เยาวชนที่เข้ามา ร่วมกิจกรรมนั้นเป็นกลุ่มเยาวชนจากโรงเรียนสันติการาม กลุ่มเยาวชนจากบ้านโป่งกระทิงบน บ้านทุ่งแฝก บ้านตะโกล่าง บ้านท่ายาง ในพื้นที่ที่เครือข่ายฯ ได้ลงไปทำงานนั้น มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์มีทั้ง กะเหรี่ยง กะเหรี่ยง มอญ ไทยยวน ไทยอีสาน และไทยพื้นราบสามารถจำแนกตามหมู่บ้าน ๔ หมู่บ้าน ได้ดังนี้

- บ้านชัยเตย กะเหรี่ยง ไทยทั่วไป ตำบลบ้านคา
- บ้านพวยาง เป็นไทยยวน ไทยอีสาน และไทยทั่วไป ตำบลทุ่งหลวง อำเภอปากท่อ
- บ้านโป่งกระทิง กะเหรี่ยง ตำบลบ้านบึง
- บ้านบางกะม่า กะเหรี่ยง ตำบลบ้านบึง

ก่อตั้ง “กลุ่มเครือข่ายอนุรักษ์เทือกเขาตะนาวศรี”

ลักษณะกิจกรรมของกลุ่มเยาวชน เป็นการสนับสนุนให้กลุ่มเยาวชนสำนึกในการรักษา พาเยาวชนเข้าไปศึกษาสภาพป่า ศึกษาสมุนไพร นอกจากนั้นก็ยังมีกิจกรรมเข้าไปดูแลป่า กิจกรรมปลูกป่าและบำรุงรักษาซ่อมแซมต้นที่ตายไป จากนั้นก็เริ่มมีกลุ่มเยาวชนอีกหลายพื้นที่เข้ามา ร่วมทำกิจกรรม ต่อมาไม่นานได้รับงบประมาณสนับสนุนจาก สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) เพื่อเอามาทำกิจกรรมกับกลุ่มเยาวชน ชุมชนเริ่มเห็นความสำคัญของการทำกิจกรรมอนุรักษ์ จากการที่ลูกหลานเข้ามา ร่วมกิจกรรมทำให้ในระยะหลังจึงเริ่มเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมมากขึ้น

เมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๓ เป็นจุดเริ่มต้นของการทำงานกิจกรรมเพื่อเชื่อมร้อยเยาวชนเทือกเขา ตะนาวศรี ที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแม่ น้ำภาชี เป็นการเอากลุ่มเยาวชนทั้ง ๘ กลุ่มมาเจอกัน อันเป็น กลุ่มเยาวชนที่อยู่รอบเทือกเขาตะนาวศรี ได้แก่กลุ่มเยาวชนบ้านโป่งกระทิงบน บ้านทุ่งแฝก บ้านท่ายาง(ไทยประจัน) บ้านตะโกล่าง บ้านตะนาวศรี บ้านชัยเตย กลุ่มเยาวชนโรงเรียนสวนผึ้ง วิทยา และโรงเรียนสันติการามวิทยา เป็นต้น เยาวชนเหล่านี้ได้มาคุยกันเพื่อทำกิจกรรมร่วมกัน

ปี พ.ศ. ๒๕๔๕ เริ่มมีการขยับตัว มีการตั้งศูนย์ประสานงานที่สี่แยกห้วยหินสีห์ อ.เมือง จ.ราชบุรี เพื่อให้เครือข่ายมีศูนย์กลางในการพบปะ และมีคณะทำงานที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น โดยมีคณะทำงานศูนย์ชุดแรก 9 คน

ปี พ.ศ.๒๕๔๖ เริ่มมีจัดตั้งเป็น “กลุ่มเครือข่ายอนุรักษ์เทือกเขาตะนาวศรี” ขึ้นมา ส่วนหนึ่งที่เปิดตัวเพราะกลุ่มต้นกล้าได้จัดส่งกลุ่มโป่งกระทิงเข้าประกวดลูกโลกสีเขียวของ การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย (ปตท.) และได้รับรางวัลชนะเลิศในที่สุด ในขณะที่ทางชุมชนยังไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมแต่อย่างใด มีเพียงเยาวชนเท่านั้นที่เข้ามามีบทบาทในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ กิจกรรมที่เปิดตัวใช้พื้นที่บ้านซับเตย กิ่งอำเภอบ้านคา เป็นพื้นที่เริ่มแรกก่อนที่จะทำการขยายพื้นที่การทำงานไปยังชุมชนอื่นๆ โดยได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) ในประเด็นการสร้างเสริมสุขภาพเยาวชน

จากนั้นในปี พ.ศ. ๒๕๔๘ ได้รับงบประมาณสนับสนุนกิจกรรมการจัดการป่าขนาดเล็กของชุมชนจาก UNDP เป็นโครงการแรกที่ริเริ่มกระบวนการทำงานกับชุมชน มีการประสานกับองค์กรท้องถิ่นให้เข้ามามีส่วนร่วมและมีบทบาทในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นร่วมกันอย่างยั่งยืน โดยนำการเรียนรู้เกี่ยวกับสมุนไพรที่มีอยู่ตามแนวเทือกเขาตะนาวศรี พร้อมทั้งเพาะแยกพันธุ์กล้าไม้สมุนไพรเป็นกิจกรรมหลัก มีการริเริ่มทำกิจกรรมประชาคมป่า เพื่อที่จะทำความเข้าใจและขยายผลให้คนในชุมชนจำนวน ๔ หมู่บ้าน คือ หมู่บ้านบางกะม่า บ้านโป่งกระทิงบน บ้านซับเตย บ้านพวย่าง เข้ามามีส่วนช่วยดูแลรักษา สร้างกลไกในรูปแบบของคณะกรรมการจัดการดูแลป่าของชุมชน การใช้ทรัพยากรจากป่า

ปัจจุบัน วิธีการทำงานของเครือข่ายจะเน้นกระบวนการทำงานร่วมกับภาครัฐ องค์กรท้องถิ่นและจังหวัด ในอนาคตเครือข่ายจะมีแผนงานจะขยายพื้นที่ในการทำกิจกรรมร่วมกับชุมชนให้มากขึ้น เพื่อจัดตั้งป่าชุมชนให้เป็นไปตามแผนงานที่วางไว้ จะไม่มุ่งเน้นงานกลุ่มเยาวชนเหมือนที่ผ่านมาเพียงอย่างเดียว

พื้นที่ดำเนินการ เครือข่ายมีพื้นที่ทำงานครอบคลุม ๔ หมู่บ้าน ๓ ตำบล ๑ กิ่งอำเภอ ดังนี้

๑. บ้านบางกะม่า กลุ่มบ้านหมู่ ๑ (บ้านโป่งกระทิง) ตำบลบ้านบึง กิ่งอำเภอบ้านคา
๒. บ้านโป่งกระทิงบน หมู่ ๑ ตำบลบ้านบึง กิ่งอำเภอบ้านคา
๓. บ้านซับเตย กลุ่มบ้านหมู่ ๙ ตำบลบ้านคา กิ่งอำเภอบ้านคา
๔. บ้านพวย่าง บ้านหมู่ ๑๒ ตำบลทุ่งหลวง กิ่งอำเภอบ้านคา

กิจกรรมที่ดำเนินการมีดังต่อไปนี้

- 1) กิจกรรมค่ายเยาวชนกลุ่มต้นกล้า
- 2) ทำการซ่อมแซมป่า/การปลูกป่าทดแทน

- 3) การเพาะแยกพันธุ์กล้าสมุนไพรรูปา จะใช้พื้นที่ของวัดป่าพระธาตุเขาน้อย (เป็นวัดสายธรรมยุต ที่เน้นด้านวิปัสสนากรรมฐาน) เป็นสถานที่เพาะแยกพันธุ์กล้าสมุนไพรรูปา โดยมีเจ้าอาวาสเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงและให้การสนับสนุนมาตลอด ในแนวพื้นที่ป่าแนวหน้าตกของบ้านชัยเตยมีสมุนไพรรูปาเยอะมาก จึงได้มีแนวคิดที่เอาพันธุ์กล้าสมุนไพรรูปาไปเพาะแยกในพื้นที่ป่าหลังวัดที่มีลำน้ำภาชีไหลผ่าน เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับเป็นแปลงเพาะพันธุ์กล้าสมุนไพรมาก
- 4) แปรรูปผลิตภัณฑ์สมุนไพรรูปา มีการแปรรูปสมุนไพรรูปาอยู่ ๒ พื้นที่ คือ
 ๑. บ้านโป่งกระทิง จะเน้นแปรรูปผลิตภัณฑ์จำพวก ยาบำรุงสตรีเป็นหลัก
 ๒. พื้นที่บ้านชัยเตย จะเน้นการแปรรูปน้ำสมุนไพรรูปา เช่น กะวาน และน้ำมะตูม ยาสีฟันข่อย ทางเครือข่ายจะเข้าไปสนับสนุนให้มีการเพาะแยกพันธุ์กล้าสมุนไพรรูปาให้กับชุมชน โดยที่ชุมชนมีแนวคิดเรื่องการแปรรูปสมุนไพรรูปาด้วยตนเอง เพื่อสร้างเป็นรายได้ของชุมชนเอง
- 5) เผยแพร่ความรู้เรื่องสมุนไพรรูปาสู่ชุมชนและสาธารณชนทั่วไป นอกจากนี้ยังมีการรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิมด้านสมุนไพรรูปาจากคนเฒ่าคนแก่ แล้วนำไปเผยแพร่ด้วยการจัดนิทรรศการตามโรงเรียนต่างๆ
- 6) กิจกรรมถ่ายทอดภูมิปัญญาคนสองวัย จากคนสูงวัยสู่เยาวชน เรื่อง พันธุ์พืชสมุนไพรรูปา การจับเส้น หมอยาพื้นบ้าน การรักษาแผนโบราณ การนวด ตอนนี้มีปราชญ์ชาวบ้านที่เข้าร่วมแล้วถึง ๑๐ คนที่ช่วยเหลือในการถ่ายทอดภูมิปัญญาโดยคนแก่ 1 คน ถ่ายทอดแก่เยาวชน ๓ คน
- 7) กิจกรรมแปลงสาธิตสมุนไพรรูปา ๒ พื้นที่ พร้อมจัดทำเอกสารประกอบความรู้ ในเรื่องของภูมิปัญญาชาวบ้าน สมุนไพรรูปาเด็กและการฟื้นฟูป่าชุมชน

ปัญหาการทำงานของเครือข่าย

- 1) เยาวชนแต่ละคนของกลุ่มต้นกล้าตะนาวศรี เริ่มเติบโตใหญ่และเติบโตขึ้นเรื่อยๆ และด้วยความโดดเด่นเฉพาะของตนเองจึงเป็นที่รู้จักขององค์กรอื่นๆ ในขณะที่มีหลายองค์กรที่ได้เข้ามาทาบตามเยาวชนให้ไปทำงานด้วยกัน แต่เป็นเหตุให้กลุ่มต้นกล้าตะนาวศรีประสบปัญหา เพราะเยาวชนไม่มีเวลาเพียงพอที่จะกลับมาร่วมกันทำกิจกรรมได้อีก ทำให้ทางเครือข่ายต้องมามุ่งเน้นการทำกิจกรรมกับกับชุมชนเต็มตัวและเต็มเวลามากขึ้น
- 2) ระยะเวลาหลังการทำงาน จะเป็นการทำงานโดยการใช้ชุมชนเป็นหลัก แต่บางครั้งก็มีปัญหาเพราะแกนนำมาส่วนมากมีภารกิจหลายด้าน มีบทบาทหน้าที่ในการทำงานในองค์กรและท้องถิ่นที่แตกต่างกันไป
- 3) ในพื้นที่ของ ตำบลปากท่อ และตำบลฝั่งหลวง มีการทำลายภูเขาทั้งภูเขาเพื่อขุดเอาดินลูกรัง กระบวนการทำงานของเครือข่ายเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและปกป้องทรัพยากรท้องถิ่นนั้น จะทำงานในลักษณะค่อยเป็นค่อยไป เครือข่ายอนุรักษ์เทือกเขาตะนาวศรีเป็นองค์กรที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ เน้นวิธีการทำงานด้วยการพยายามสร้างชุมชนต้นแบบ เพื่อ

- 4) ความเท่าทันและเข้มแข็งของชุมชนต้องบประมาณที่เข้ามาเป็นจำนวนมาก หลังจากที่ทางเครือข่ายอนุรักษ์เทือกเขาตะนาวศรีทำการเปิดตัวเองและได้เติบโตอย่างรวดเร็ว ทำให้ทางเครือข่ายฯต้องมาทบทวนถึงความจำเป็นในแต่ละเงื่อนไขของโครงการว่า ในการรับงบประมาณสนับสนุนนั้นจำเป็นหรือไม่ เพราะวิตกว่าหากไม่สามารถควบคุมการรู้จักเพียงพอและความจำเป็นต่อการรับเงินสนับสนุนจากภายนอก อาจจะทำให้ชุมชนเกิดการแตกแยกขึ้นมากก็เป็นได้ เพราะในขณะนี้ชุมชนยังไม่มีความเข้มแข็งเพียงพอ
- 5) การพลิกฟื้นเกษตรอินทรีย์ยังเป็นปัญหาสำหรับที่นี่ เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่ยังเชื่อมั่นในระบบเกษตรเคมี เป็นเรื่องยากที่จะทำให้เกษตรกรหันกลับมาทำเกษตรปลอดสารพิษในทันทีทันใด กระบวนการที่ทำงานกับชาวบ้านต้องค่อยเป็นค่อยไป และสร้างชุมชนต้นแบบในการเรียนรู้

ผู้ประสานงาน นายกฤษณะ ปัญญา
เลขที่ 4 หมู่ 3 ตำบลตะนาวศรี อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี
081-258-8648